

6. Півненко Л.В., Коробка А.Б. Участь захисника у кримінальному судочинстві за новим КПК України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «ПРАВО»*. 2013. Вип. 20. С. 92–97.

7. Ісмаїлова Л.Б. Процесуальні та етико-психологічні питання забезпечення рівності сторін в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К.: Акад. адвокатури України, 2007. 20 с.

ЗІНЧЕНКО В. М.,

здобувач кафедри кримінального процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-43>

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДОСТАТНОСТІ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття присвячена розкриттю сутності достатності доказів у кримінальному провадженні та визначенню на основі виокремлених сутнісних елементів поняття цієї процесуальної властивості доказів. Обґрунтовано, що виокремлення сутнісних елементів будь-якого об'єкта наукового пізнання, зокрема й достатності доказів, дозволяє розкрити онтологічні основи його поняття.

Досліджено теоретичні підходи вітчизняних і закордонних учених до визначення поняття достатності доказів, на підставі яких визначено коло сутнісних елементів вказаної їхньої процесуальної властивості у кримінальному провадженні. З урахуванням норм кримінального процесуального закону та сформованих у доктрині кримінального процесу теоретичних підходів до числа сутнісних елементів достатності доказів запропоновано віднести так: 1) достатність передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; 2) вона встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження; 3) достатність доказів встановлюється на конкретний момент кримінального провадження; 4) її встановлення спрямоване на ухвалення відповідного процесуального рішення. Розкрито зміст наведених сутнісних елементів достатності як процесуальної властивості доказів у кримінальному провадженні.

З урахуванням виокремлених сутнісних елементів запропоновано авторське визначення вказаної процесуальної властивості доказів. Достатність доказів являє собою їхню системну процесуальну властивість, яка відображає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів і встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, що ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, на конкретний його момент із метою ухвалення відповідного процесуального рішення.

Ключові слова: оцінка доказів, достатність доказів, внутрішнє переконання, процесуальні рішення, кримінальне провадження.

The article is devoted to the disclosure of the essence of sufficiency of evidences in criminal proceedings and to the definition of the concept of this procedural property of evidences on the basis of the isolated essential elements. It is substantiated that the isolation of the essential elements of any object of scientific cognition, including the sufficiency of evidences, allows to ostend the ontological foundations of its concept.

The theoretical approaches of domestic and foreign scientists concerning the definition of the concept of sufficiency of evidences is investigated, on the basis of which the circle of essential elements of their procedural property in the criminal proceedings is determined. Considering the norms of the criminal procedural law and the theoretical approaches formed in the doctrine of the criminal process, among the essential elements of the sufficiency of evidences, it is suggested to include: 1) sufficiency presupposes the existence of a totality of appropriate, admissible and reliable evidences; 2) it is established on the basis of the internal conviction of the subject of proof, which is based on a comprehensive, complete and impartial research of all circumstances of the criminal proceedings; 3) the sufficiency of evidences is established at a specific moment of the criminal proceedings; 4) its establishment is aimed at approving the corresponding procedural decision. The content of these essential elements of sufficiency of sufficiency as procedural property of evidences in criminal proceedings is revealed.

Considering the isolated essential elements, the author's definition of the indicated procedural property of evidences is proposed. The sufficiency of evidences is their systemic procedural property, which reflects the existence of a totality of appropriate, admissible and reliable evidences and is established on the basis of the internal conviction of the subject of evidences, based on a comprehensive, complete and impartial research of all circumstances of the criminal proceedings at its specific moment for the purpose of approving the corresponding procedural decision.

Key words: *assessment of evidences, sufficiency of evidences, internal conviction, procedural decisions, criminal proceedings.*

Вступ. Одним з етапів кримінального процесуального доказування є оцінка доказів, яка являє собою розумову діяльність суб'єктів доказування, спрямовану на встановлення їхньої належності, допустимості, достовірності та достатності і забезпечення ухвалення законних й обґрунтованих процесуальних рішень. Як етап кримінального процесуального доказування оцінка доказів здійснюється на основі ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1]. У контексті наведеної норми достатність доказів являє собою їхню процесуальну властивість, яка є невід'ємною умовою ухвалення процесуального рішення та, поруч з іншими процесуальними властивостями доказів (належність, допустимість і достовірність), забезпечує його законність і обґрунтованість. Водночас норми кримінального процесуального закону не розкривають поняття достатності доказів, що ускладнює теоретичне розуміння вказаної їхньої процесуальної властивості.

У доктрині кримінального процесу дослідженню теоретичних і практичних аспектів оцінки доказів приділено істотну увагу науковців. Зокрема, до вивчення вказаної проблематики зверталися І.В. Гловюк, М.В. Деєв, О.В. Капліна, С.О. Ковальчук, Р.В. Костенко, Т.М. Мирошніченко, М.А. Погорецький, С.М. Стахівський, М.М. Стоянов, О.Г. Шило, М.Є. Шумило й інші вітчизняні та закордонні вчені. Проте в більшості наукових праць теоретичні аспекти достатності доказів лише фрагментарно досліджені: учені зазвичай обмежуються наведенням поняття цієї процесуальної властивості доказів, після чого розкривають її практичні аспекти шляхом визначення особливостей встановлення достатності доказів в окремих стадіях кримінального провадження. Окремими вченими на рівні кандидатських дисертацій розкривалася низка теоретичних аспектів достатності доказів [2, с. 14–60; 3, с. 13–57], проте комплексного розуміння її сутнісних елементів у доктрині кримінального процесу не сформовано.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності достатності доказів у кримінальному провадженні та визначення на основі виокремлених сутнісних елементів поняття цієї процесуальної властивості доказів.

Результати дослідження. Сутність являє собою онтологічну категорію, яка дозволяє охарактеризувати визначальне в тому або іншому об'єкті наукового пізнання. У філософії сутність характеризується як категорія онтології на позначення внутрішнього, сукупність істотних властивостей предмета, без яких він існувати не може [4, с. 623]. Із позиції філософії сутність являє собою головне, визначальне у предметі, що зумовлене глибинними зв'язками і тенденціями розвитку та пізнається на рівні теоретичного мислення [5, с. 1417]. З урахуванням цього виокремлення сутнісних елементів будь-якого об'єкта наукового пізнання, зокрема й достатності доказів, дозволяє розкрити онтологічні основи його поняття.

Сутнісні елементи достатності доказів містяться у визначеннях поняття цієї процесуальної властивості доказів, які наводяться в доктрині кримінального процесу. Водночас учені неоднозначно підходять до окреслення кола і змісту сутнісних елементів достатності доказів.

Так, М.В. Деєв зазначає, що достатність доказів передбачає наявність у кримінальному провадженні такої сукупності доказів, яка викликає у суб'єкта доказування внутрішню переконаність у достовірному встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження [6, с. 72]. Наведений ученим підхід ґрунтується на виокремленні трьох сутнісних елементів достатності доказів: 1) вказана процесуальна властивість передбачає наявність у кримінальному провадженні сукупності доказів; 2) така сукупність доказів зумовлює формування в суб'єкта доказування внутрішньої переконаності; 3) така сукупність доказів приводить до достовірного встановлення суб'єктом доказування обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Схожий підхід до окреслення кола сутнісних елементів достатності доказів обстоє М.О. Кочкіна, на думку якої достатність доказів являє собою сукупність належних, допустимих, достовірних доказів, яка визначається за внутрішнім переконанням посадової особи кримінального судочинства та необхідна для встановлення дійсних обставин злочину і постановлення законних, обґрунтованих і вмотивованих рішень у процесі досудового та судового провадження у кримінальній справі [7, с. 55]. Отже, пропонуване вченою визначення достатності доказів також охоплює три сутнісні елементи цієї процесуальної властивості доказів: 1) вона передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; 2) така сукупність доказів визначається за внутрішнім переконанням суб'єкта доказування; 3) така сукупність доказів виступає необхідною для встановлення обставин кримінального правопорушення й ухвалення законних, обґрунтованих і вмотивованих процесуальних рішень.

Дещо інакше до визначення сутнісних елементів достатності доказів підходять Р.В. Костенко та М.М. Стоянов. Так, Р.В. Костенко визначає достатність доказів у кримінальному судочинстві як систему допустимих, належних і достовірних доказів, яка отримана в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин і всіх зібраних доказів у кримінальній справі й однозначно вказує на достовірне (істинне) встановлення обставин предмета доказування [2, с. 36]. Схожим чином поняття вказаної процесуальної властивості доказів визначає М.М. Стоянов, на думку якого властивість достатності доказів у кримінальному судочинстві є вимогою, що виражається в наявності такої системи належних, допустимих, достовірних доказів, що отримана в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи і всієї сукупності зібраних у ній доказів, і яка достовірно встановлює всі обставини, що утворюють предмет доказування [8, с. 60]. Отже, в основі наведених вказаними вченими визначень поняття достатності доказів лежать три сутнісні елементи цієї їхньої властивості: 1) достатність доказів передбачає наявність системи належних, допустимих і достовірних доказів; 2) така сукупність доказів формується в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи і зібраних у ній доказів; 3) така сукупність доказів приводить до достовірного встановлення всіх обставин, які становлять предмет доказування.

Відмінний від наведених підход до визначення сутнісних елементів достатності доказів обстоює С.О. Ковальчук, який вважає, що вона виступає системною процесуальною властивістю, яка притаманна сукупності наявних на конкретний момент кримінального провадження доказів, дозволяє узагальнити їх, виклавши в логічній послідовності, та визначити наявність взаємозв'язку доказів для ухвалення відповідного процесуального рішення [9, с. 197]. Отже, на думку вченого, достатність доказів характеризується трьома сутнісними елементами: 1) вона передбачає наявність сукупності доказів; 2) така сукупність доказів наявна на конкретний момент кримінального провадження; 3) достатність дозволяє узагальнити наявні докази, виклавши їх у логічній послідовності, та визначити наявність їх взаємозв'язку для ухвалення відповідного процесуального рішення.

Схожий, але дещо інший підхід до виокремлення сутнісних елементів достатності доказів висловлює С.М. Стахівський, який розуміє під нею таку їх сукупність на певному етапі провадження, яка дозволяє ухвалити законне й обґрунтоване рішення у справі [10, с. 75]. Отже, висловлений ученим підхід до визначення поняття вказаної процесуальної властивості доказів ґрунтується на виокремленні трьох її сутнісних елементів: 1) достатність доказів передбачає наявність сукупності доказів; 2) така сукупність доказів сформована на певному етапі кримінального провадження; 3) достатність доказів встановлюється з метою ухвалення законного й обґрунтованого рішення у справі.

Аналіз наведених позицій дозволяє стверджувати, що сутнісні елементи достатності доказів виокремлюються вченими за декількома аспектами розуміння їхньої процесуальної властивості: за її змістовним навантаженням, за механізмом і моментом формування сукупності доказів, яка підлягає оцінці з погляду достатності, за функціональною спрямованістю цієї процесуальної властивості доказів.

З урахуванням її змістовного навантаження достатність передбачає наявність сукупності доказів [2, с. 36; 6, с. 72; 7, с. 55; 8, с. 60; 9, с. 197; 10, с. 75], тобто визначення цієї їхньої процесуальної властивості є результатом оцінки сукупності доказів [11, с. 184]. Виокремлюючи досліджуваний сутнісний елемент (наявність сукупності доказів) достатності доказів, одна група вчених зазначає, що достатність доказів стосується їх сукупності загалом [6, с. 72; 9, с. 197; 10, с. 75], а інша група вчених уточнює, що достатність доказів передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів [2, с. 36; 7, с. 55; 8, с. 60].

Виокремлення наведеного сутнісного елементу достатності доказів ґрунтується на нормі ч. 1 ст. 94 КПК України, яка вказує на здійснення оцінки з погляду вказаної процесуальної властивості лише сукупності зібраних доказів [1]. Застосування у кримінальному провадженні вимоги оцінки сукупності доказів, як вважає І.Л. Петрухін, відображає найбільш важливі вимоги діалектики – підходити до досліджуваного явища всебічно, розглядати його в усіх істотних зв'язках і опосередковуваннях [12, с. 440]. Із цих позицій установлення достатності того або іншого доказу, взятого поза їх сукупністю, неприпустиме, оскільки воно не дозволяє всебічно, повно й об'єктивно встановити обставини, що охоплюються предметом доказування у кримінальному провадженні та, як наслідок, ухвалити законне, обґрунтоване й вмотивоване процесуальне рішення. У зв'язку із цим обґрунтованою є думка Н.Г. Нарбікової та М.М. Стоянова, які вказують на те, що стосовно кожного окремого доказу, розглянутого ізольовано від інших, варто говорити не про те, що він встановлює певні обставини (це було б занадто категоричним твердженням), а про те, що доказ спрямований на їх установлення і лише в сукупності з іншими доказами може їх установлювати [13, с. 253].

Сукупність доказів у доктрині кримінального процесу визначається як система фактичних даних, спрямована, по-перше, на встановлення фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню; по-друге, на ухвалення відповідного процесуального рішення. Зокрема, В.С. Зеленецький під сукупністю доказів розуміє особливим чином організоване об'єднання всієї численності належних і допустимих до кримінальної справи фактичних даних, які утворюють у своїй єдності цілісну та стабільну їх систему, що забезпечує адекватне (істинне) відображення всіх елементів предмета доказування, ухвалення законних і обґрунтованих рішень у кримінальній справі [14, с. 5]. Отже,

сукупністю доказів, достатньою для ухвалення відповідного процесуального рішення, може визнаватися виключно їхня цілісна система, яка характеризується взаємозв'язком і внутрішньою узгодженістю доказів і всебічністю, повнотою й об'єктивністю відображення за їхньою допомогою фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

У цьому контексті достатність доказів, як зазначає Р.В. Костенко, не забезпечується механічним сумуванням належних за змістом, допустимих за формою та достовірних доказів, а залежить від чіткої побудови всіх зібраних доказів у систему, ланки якої взаємопов'язані між собою та не вступають у логічну суперечність одна з одною [2, с. 29]. Водночас вимога включення до сукупності доказів, достатньої для ухвалення відповідного процесуального рішення, належних, допустимих і достовірних доказів ґрунтується на нормі ч. 1 ст. 94 КПК України, з огляду на яку оцінці сукупності зібраних доказів із погляду достатності передують оцінка кожного доказу з погляду належності, допустимості та достовірності [1].

Водночас у доктрині кримінального процесу вказується на те, що достатність доказів характеризує не лише кількісний, але й якісний бік їхньої сукупності [15, с. 41]: кількісний показник становлять всі обставини, які входять у предмет доказування, а якісний – ступінь їхньої доведеності, якість і надійність доказів [16, с. 116]. Водночас ученими неодноразово зверталася увага на вагомий роль саме якісної характеристики [3, с. 83; 17, с. 128], яка відображає придатність сукупності доказів для ухвалення відповідного процесуального рішення [9, с. 191].

З урахуванням механізму формування сукупності доказів, яка підлягає оцінці з погляду достатності, вказана процесуальна властивість доказів підлягає встановленню на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, що зазначають М.В. Дєєв і М.О. Кочкіна [6, с. 72; 7, с. 55]. М.О. Кочкіна констатує, що така сукупність доказів визначається за внутрішнім переконанням суб'єкта доказування [7, с. 55], а М.В. Дєєв вказує на те, що вона повинна викликати в суб'єкта доказування внутрішню переконаність у достовірному встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження [6, с. 72].

В основі виокремлення вказаного сутнісного елементу достатності доказів (установлення на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування) лежить норма ч. 1 ст. 94 КПК України, яка вказує на оцінювання їх за своїм внутрішнім переконанням слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом [1]. У доктрині кримінального процесу внутрішнє переконання розглядається як мета оцінювання доказів [18, с. 115] і визначається у психологічному аспекті (у динаміці та статичності) [19, с. 146]. Зважаючи на це, заслуговують на підтримку обидві наведені вище позиції вчених щодо виокремлення пропонованого сутнісного елементу достатності доказів: позиція М.О. Кочкіної відображає динамічний, а позиція М.В. Дєєва статичний підхід до розуміння поняття внутрішнього переконання.

Основою внутрішнього переконання, як впливає зі змісту ч. 1 ст. 94 КПК України, виступає всебічне, повне та неупереджене дослідження слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом усіх обставин кримінального провадження [1]. У зв'язку із цим обґрунтовано є думка Р.В. Костенка та М.М. Стоянова, які вказують на те, що сукупність доказів, яка підлягає оцінці з погляду достатності, формується в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи і зібраних у ній доказів [2, с. 36; 8, с. 60].

Отже, внутрішнє переконання характеризує як процес формування, так і результат формування знання про факти й обставини, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, зокрема й висновку стосовно достатності доказів для ухвалення відповідного процесуального рішення.

З урахуванням моменту формування сукупності доказів, яка підлягає оцінці з погляду достатності, наведена процесуальна властивість доказів підлягає встановленню відповідно до динаміки кримінального провадження. Виокремлення пропонованого сутнісного елементу достатності доказів (установлення на конкретний момент кримінального провадження) ґрунтується на нормі ч. 1 ст. 94 КПК України, яка вказує на здійснення оцінки доказів з погляду цієї процесуальної властивості на момент ухвалення відповідного процесуального рішення [1]. Такий підхід законодавця ґрунтується на тому, що достатність доказів

виступає оцінним поняттям, якому притаманний різний зміст на конкретний момент здійснення досудового розслідування або судового провадження, що потребує ухвалення процесуального рішення.

Водночас підходи вчених до розуміння досліджуваного сутнісного елементу достатності доказів дещо відрізняються. Так, С.О. Ковальчук вказує на наявність сукупності доказів, яка підлягає оцінці з погляду достатності, на конкретний момент кримінального провадження [9, с. 197], а С.М. Стахівський – на їхню сформованість на певному етапі кримінального провадження [10, с. 75]. З урахуванням норми ч. 1 ст. 94 КПК України оцінку доказів з погляду їхньої достатності більш доречно пов'язувати з конкретним моментом здійснення кримінального провадження, на який ухвалюється відповідне процесуальне рішення.

З урахуванням її функціональної спрямованості достатність доказів характеризується притаманною їй встановленню метою. Виокремлюючи досліджуваний сутнісний елемент, вчені неоднозначно окреслюють функціональну спрямованість встановлення достатності доказів. Так, М.В. Деєв, Р.В. Костенко та М.М. Стоянов вказують на її спрямованість на достовірне встановлення суб'єктом доказування обставин, які мають значення для кримінального провадження та становлять предмет доказування [2, с. 36; 6, с. 72; 8, с. 60]. С.О. Ковальчук і С.М. Стахівський зазначають, що достатність доказів встановлюється з метою ухвалення законного й обґрунтованого рішення у справі [9, с. 197; 10, с. 75]. Узагальнюючи наведені позиції, М.О. Кочкіна зазначає, що її встановлення спрямоване на з'ясування обставин кримінального правопорушення й ухвалення законних, обґрунтованих і вмотивованих процесуальних рішень [7, с. 55]. Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що кінцевою метою встановлення достатності доказів, як випливає зі змісту ч. 1 ст. 94 КПК України, є ухвалення відповідного процесуального рішення. У свою чергу, встановлення суб'єктом доказування обставин, які мають значення для кримінального провадження та становлять предмет доказування, є неодмінною умовою формування внутрішнього переконання суб'єкта доказування, у зв'язку із чим охоплюється нею.

Висновки. Сутнісними елементами достатності доказів у кримінальному провадженні виступають такі: 1) вона передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; 2) достатність доказів встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження; 3) вона встановлюється на конкретний момент кримінального провадження; 4) її встановлення спрямоване на ухвалення відповідного процесуального рішення.

З урахуванням виокремлених сутнісних елементів достатність доказів являє собою їхню системну процесуальну властивість, яка відображає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів та встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, що ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження на конкретний момент кримінального провадження з метою ухвалення відповідного процесуального рішення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Костенко Р.В. Достаточность доказательств в российском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 1999. 170 с.
3. Деєв М.В. Достатність доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 218 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова ред. кол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

6. Деєв М.В. Визначення достатності доказів як складова частина процесу оцінки доказів. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2015. № 4 (50). С. 65–74.
7. Кочкина М.А. Оценка достаточности доказательств на этапе окончания предварительного расследования по уголовному делу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2015. 197 с.
8. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 245 с.
9. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ, 2017. 618 с.
10. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 396 с.
11. Мирошниченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія «Право». Вип. 29. Том 2. С. 181–185.
12. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Р.С. Белкин и др. ; ред. кол.: Н.В. Жогин (отв. ред.) и др. 2-е изд., исправ. и доп. Москва : Юридическая литература, 1973. 736 с.
13. Нарбікова Н.Г., Стоянов М.М. Сутність достовірності доказів у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 36. С. 251–256.
14. Зеленецкий В.С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе: монография. Харьков : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. 108 с.
15. Клейман Л.В. Установление относимости доказательств при расследовании преступлений : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Красноярск, 2001. 219 с.
16. Кочкина М.А. Оценка достаточности доказательств при определении формы окончания предварительного расследования. *Библиотека криминалиста*. 2014. № 6 (17). С. 115–121.
17. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судебного убеждения в уголовном судопроизводстве. Харьков : Издательское объединение «Вища школа», 1975. 144 с.
18. Крет Г.Р. Оцінка доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Верховенство права*. 2018. № 2. С. 113–118.
19. Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні : Вибрані твори. Київ : Юрінком-Інтер, 1999. 240 с.

